Jeroen Snaaijer doet voor hoe je moet fractuursnoeien.

Bomen behouden als oases van biodiversiteit

In april vond een cursus fractuursnoei plaats op landgoed Oud-Poelgeest in Oegstgeest. Voor zover cursusleider Ton Stokwielder van Storix weet, was dit de eerste keer dat er een dergelijke cursus in Europa werd gehouden. Samen met Hoek Hoveniers, die hier het beheer doet, werden enkele circa 180 jaar oude eiken gesnoeid. Ook werd een plan gemaakt voor duurzaam beheer van de eiken in de komende vijftig jaar.

Auteur: Sylvia de Witt

7 min. leestijd

Op landgoed Oud-Poelgeest in Oestgeest staan prachtige eiken van zo'n 180 jaar oud. In de loop der jaren zijn veel van deze eiken omgewaaid en uit elkaar gebroken. Toen door windkracht 7 de kroon van een van deze eiken eraf stortte, was de maat vol. Wilde Oud-Poelgeest niet al zijn eikenbomen verliezen, dan moest er dringend iets gebeuren. De beheerder, stichting Erfgoed Oud-Poelgeest, schakelde Hoek Hoveniers in om de eiken, die aan het eind van hun volwassen fase zijn en mankementen van de veteranenfase beginnen te vertonen, toekomstbestendig te maken.

Een middel om van A naar B te komen

'Wij begeleiden ze in dit proces door het toepassen van breuksnoei', vertelt Ruben van Praag van Hoek Hoveniers. 'Dat is nogal controversieel. Mensen die hier mordicus op tegen zijn, zien het veel algemener dan het gebied waarop wij breuksnoei willen toepassen. Fractuursnoei is een manier om via een natuurlijk proces een binnenkroon te helpen creëren, waardoor het cambium wordt getriggerd en er meer knoppen uitlopen. Het is geen oplossing, maar in een meerjarig onderhoudsplan zuiver een middel om van A naar B te komen. Na het ontstaan van een goede binnenkroon, die je eerst de tijd geeft om zich te ontwikkelen, kun je die vervolgens op de klassieke manier verder innemen en de boom langzaam hol laten worden. Maar dan wel in combinatie met het beheer van het omringende bos, de bodem, groeiplaatsverbetering, het verleggen van paden et cetera. Breuksnoei is één middel in een heel complex.'

'Het model bomen dat wij in de afgelopen dertig jaar hebben ontwikkeld, is erop gericht om ze aan het eind van hun volwassen fase vast te houden zoals ze zijn', gaat Van Praag verder. 'De overgang van een primaire kroon naar een secundaire kroon valt buiten dit model; dat zijn bomen die eigenlijk klaar zijn om die zwaarste takken eraf te laten breken. We moeten verder kijken dan het idee-fixe dat een boom een soort lolly op een stokje is.'

Nog niet op zijn retour

De cursus fractuursnoei is ontwikkeld door Willy Detiger van Detiger Boomverzorging en Ton Stokwielder van Storix. Inspiratiebron zijn de Engelse boombiologen Jill Butler en Ted Green, echte goeroes op het gebied van het beheer van monumentale bomen. Storix verzorgt de cursus onder de vlag en in opdracht van Helicon; Hoek Hoveniers is als aannemer verantwoordelijk voor het product dat straks achtergelaten wordt.
Jeroen Snaaijer werkt sinds twee jaar bij Storix en geeft de cursus samen met Ton Stokwielder. Hij is ervan overtuigd dat je door middel van reguliere snoei nooit een vitale binnenkroon kunt creëren. 'Het doel hier is dat de eiken een vitale binnenkroon ontwikkelen en behouden. Ze zijn nu allemaal rond de 180 jaar oud. Maar als je bedenkt dat ze op deze manier zeker 400 jaar oud kunnen worden, dan zijn ze nog niet op de helft. Zo zag ik de omtrek van de zomereik *Majesty* in het Engelse Nonington. Een eik waarvan je zou denken: hij is op zijn retour, want hij krijgt dode takken en zwammen. Hij kan echter nog twee keer zo dik en twee keer zo oud worden, maar niet op de manier zoals wij die in Nederland kennen. Wij zijn hier iets nieuws aan het verkondigen dat eigenlijk heel logisch is en al duizenden jaren bestaat, maar niet is opgenomen in het reguliere beheerprofiel. Voor de meeste bomen is het ook niet nodig, maar wél voor de parels. Het is een andere manier van kijken naar de levenscyclus van een boom. Net als je verwacht dat hij gaat afsterven, regenereert hij en begint hij eigenlijk opnieuw met een tweedegeneratie-kroon.'

Jeroen Snaaijer

Ruben van Praag legt het een en ander uit.

Ruben van Praag van Hoek Hoveniers.

‘Wij zijn hier iets nieuws aan het verkondigen dat **eigenlijk heel logisch is’**

Combinatie reguliere snoei en breuksnoei

In deze oude eiken wordt zowel fractuursnoei als reguliere snoei toegepast, want je kunt volgens Snaaijer heel mooi spelen met een tak die is uitgescheurd. ‘Deze krijgt een heel heftige reactie van nieuwe scheuten. Een tak die vlak wordt afgezaagd, heeft veel minder reactie. Bovenin, waar je de kroon wilt openmaken, moet je dus geen fractuursnoei toepassen, want dan ontstaat er een heftige reactie van jonge scheuten boven in de kroon en krijg je snel een dichte parasol. Daarom pas je daar reguliere snoei toe en maak je mooie, vlakke wondjes, zodat de hergroei van takken minder is. En binnen in de kroon, waar je die heftige reactie wel wilt, dáár laat je takken uitscheuren. Dat is een perfecte combinatie. Je moet rekening houden met de zuidkant, kijken waar je de kroon open wilt hebben om de takken aan de noordzijde ook lichtinval te geven. Je wilt die lichtinval vooral op de takbasis en minder bovenin. Dit gaat altijd in samenspraak met een grondman, omdat hij een beter overzicht heeft. De klimmer ziet uiteindelijk precies waar de gebreken zitten.’

Concurrentie met buurbomen

Ton Stokwielder staat bij een heel oude eik, waarvan de zijarm die naar het zuiden gaat, twintig jaar geleden over een lengte van vier meter dwars doormidden is gescheurd.

‘Hierdoor is hij aan twee kanten zwaar ingerot; dat is een prachtige holte geworden waar ook vleermuizen in zitten. Maar de tak die daarboven zit, is een potentieel gevaar omdat hij kan uitbreken. Hier hebben we twee zware armen laten uitbreken om hem duurzaam te kunnen behouden. Anders zou hij binnen vijf jaar helemaal uitbreken. Tot op dertig meter afstand van deze boom hebben we een boomveiligheidscontrole uitgevoerd. Aan de hand van die controle, de controle van de bodem, het onderzoek van de groeiplaats en van de conditie van de boom is een beheerplan gemaakt. Onderdeel daarvan is dit snoeiplan, maar ook dunning, om deze boom ruimte te geven zodat er minder concurrentie is met buurbomen. Het merendeel van de bomen op dit landgoed bestaat namelijk uit beuken. Als er niks wordt gedaan, concurreren de beuken alle eiken weg.’

Unieke plek voor cursus

De cursisten hebben opdracht gekregen om de 180-jarige eiken die hier staan visueel te controleren vanaf de grond en daarnaast de bodem, de complete groeiplaats en de ruimte ten opzichte van alle andere bomen te beoordelen. De eiken en de andere bomen beïnvloeden elkaar. Hoe ga je daarmee om door middel van duurzaam beheer in de komende vijftig jaar?

Stokwielder: ‘Er zijn bomen in Engeland en andere landen in Europa die 500 jaar en ouder geworden

De omtrek van eiken in Engeland.

Lies van Lierde

'Wij gaan het hol worden van de boom niet tegen; **wij omarmen het proces en begeleiden het'**

zijn, terwijl dit in Nederland nergens gelukt is. Wat dat betreft is de nalatenschap van onze voorouders heel beperkt. We hebben bijna geen bomen die de middelbare leeftijd hebben doorstaan. Dit komt doordat ons vakgebied uit de bosbouw komt. Op het moment dat een boom in ecologisch opzicht echt waardevol is, wordt hij gekapt.'
Stokwielder laat een stuk eik zien met zwavelzwam en biefstukzwam. 'Dit zijn beide holmakers, wat vooral Engelse boombiologen toejuichen, omdat deze processen ervoor zorgen dat een boom op middelbare leeftijd zijn flexibiliteit terugkrijgt. Dan kan hij weer meebuigen met orkaankrachten; hij heeft de flexibiliteit om zijn kroon als het ware even te laten draaien en buigen. Een eik die tussen de 150 en 200 jaar oud is, heeft een massieve stam. Dat is een heel gevaarlijk stadium voor bomen en ook voor ons, mensen, om eronderdoor te lopen. Hele takken of kronen kunnen uitbreken of de boom kan compleet ontwortelen. Deze voorbeelden zijn hier allemaal te vinden; daarom is dit de ideale plek voor deze cursus.'

Derde generatie

Voor zover Stokwielder weet, is dit de eerste cursus fractuursnoeien in Europa. De cursisten dienen redelijk ervaren boomverzorgers te zijn. Hier staan majestueuze eiken met enorme kronen en allerlei defecten. Samen met de cursusleiders moeten de cursisten inschatten waar het nog verantwoord is om te klimmen en bepalen ze de snoeimethode. 'Niet iedereen hoeft een ervaren klimmer te zijn, want er zijn ook grondmensen nodig. Ze leren op een andere manier te kijken naar de levenscyclus van een boom. Net als je verwacht dat hij gaat afsterven, regenereert hij en begint hij eigenlijk opnieuw. Juist het stadium van het herrijzen van zo'n boom met een nieuwe, volwaardige kroon is ontzettend interessant, omdat hij dan zo'n enorme oase van biodiversiteit is. We hebben al voorbeelden van bomen in Engeland, Duitsland, Polen, Roemenië en Tsjechië die niet alleen de tweede generatie al helemaal doorleefd hebben, maar ook nog een derde generatie doormaken. Dat geeft een heel andere blik op omgaan met bomen, omdat het steeds tijdlozer wordt.'
Landgoed Oud-Poelgeest heeft relatief goede groeiomstandigheden, met alle mogelijkheden om bomen een goede doorstart te geven. In bosbouwtechnisch opzicht zouden deze bomen echter kaprijp zijn.
'Kaprijp is een term uit de bosbouw. Als je aan duurzaam behoud van bomen denkt, moet je echt afscheid nemen van deze term. Die is prima als het gaat om houtproductie, maar verschrikkelijk als je uitgaat van het behoud van bomen. Als een boom écht interessant wordt, is hij hol en ontstaat er een oase voor allerlei dieren. Maar dan is hij niet meer

Ton Stokwielder en Jeroen Snaaijer.

William Peters van Helicon Eindhoven

De Jan Wolkers-eik.

interessant voor de bosbouw.'
William Peters, cursuscoördinator van Helicon Eindhoven, loopt ook een dag mee. 'Breuksnoeien is iets nieuws en wij lopen graag voorop. In Eindhoven willen we met onze ETW'ers graag bij de tijd blijven. We zijn ook erg benieuwd naar de resultaten hier. Ton traint al zo'n vijfentwintig jaar ETW'ers bij ons. Ik ben nu aan het kijken hoe deze deelnemers, van wie sommigen in het verleden op Helicon hebben gezeten, dit allemaal ervaren.'

Cursisten uit België

Een van de cursisten is Gert de Cock. Hij werkt voor de stad Antwerpen en omdat die stad een park heeft met een aantal veteraanbomen, heeft hij zich ingeschreven voor deze cursus.
'Ik vind alles bijzonder interessant. Een aantal dingen wist ik wel, maar het is leuk om dat nu in de praktijk te zien. *Fracture pruning* sijpelt langzaam deze wereld in, maar zou nog veel meer draagkracht moeten krijgen in de toekomst. Wij kunnen onze kennis straks in ieder geval weer uitdragen en hopen dat het iets wordt.'
Ook landschapsarchitect Lies van Lierde uit Oostende is van de partij. Zij klimt ook graag, maar zit als landschapsarchitect toch vooral achter de computer. 'Ik vind het superinteressant; we zijn echt in de onderzoeksfase. Je hoort verschillende meningen over fractuursnoei, maar al die verhalen kunnen prima naast elkaar bestaan en de technieken kunnen worden gecombineerd.'

Eik van Jan Wolkers

Naast aannemer Hoek Hoveniers draagt ook stichting Erfgoed Oud-Poelgeest met een groot aantal vrijwilligers zorg voor het landgoed.
Van Praag: 'Wij proberen nu samen een soort beheer te formuleren. Ik vind het heel bijzonder dat deze stichting ons het vertrouwen heeft gegeven om deze oude eiken te begeleiden naar hun tweede levensfase, waarbij we de volle verantwoording nemen voor de veiligheid van de bezoekers.'
We lopen verder door het park en Van Praag wijst naar een oude eik aan de overkant van het water. Het is de beroemde eik uit het boek *Terug naar Oegstgeest* van Jan Wolkers. 'Een echte veteraan; hij is volledig hol en alle takken die in het begin gevormd zijn, zijn er al af. De hele kroon wordt gevormd door secundaire takken die naderhand gevormd zijn. Onder aan de stam zit al een stukje derde generatie. Deze boom staat vrij en dat staan de eiken op het landgoed niet. Maar deze boom is wél ons voorbeeld van wat we uiteindelijk met deze eiken willen!'

Dit najaar wordt de cursus fractuursnoeien opnieuw aangeboden. Voor meer info kan contact worden opgenomen met Ton Stokwielder of Helicon Eindhoven.

Be social
Scan of ga naar:
www.Boomzorg.nl/artikel.asp?id=19-6881